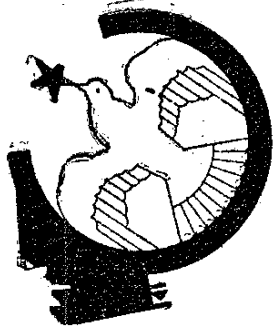

Hayat

*Hayata, daima hayata.. dün-
yaya daha çok hayat katalımı!*

Nietzsche

Cilt.VI.15, Teşrinievel, 1929. Sayı: 141

Müşahade:

Yüksek tahsil meselesi

İstanbul Darülfünununun, Mühendis mektebinin eyileştirilmesinden bahsedildiği, Ankara Tıp mektebi ve Politeknik açılmak istenildiği şu sırada yüksek tahsil meselesini bütün açıklığı ile ortaya koymak, bu meselede yapılan tecrübelerin verdiği neticeleri tebarüz ettirmek lâzım gelir. Şurası muhakkaktır ki yüksek tahsil müesseselerimiz hakkında umumiyetle bir memnuniyetsizlik vardır. Bu memnuniyetsizliğin mühim bir kısmı tetkiksizliğe müstenit olsa bile bir kısmında haklı noktalar bulunmak icap eder.

Diğer cihetten yüksek tahsil müesseseleri hakkındaki memnuniyetsizliği bir veya iki müessese üzerine teksif ettirmek de doğru değildir. İstanbul darülfünununun şu veya bu şubesi tedris cephesinden ne gibi nakisaları havi ise sarahatla itiraf etmelidir. ki idareten büsbütün ayrı bir müessese olan Mühendis Mektebinin de hemen hemen buna yakın eksikliği vardır. Hatta büsbütün yeni bir müessese olan Ankara Hukuk mektebi her türlü şekli ile İstanbul Hukuk Fakültesi'nden kopmuş bir parçadan başka

bir şey değildir. İstanbul Hukuk Fakültesine karşı yapılacak şikâyetlerden bir kısmı Ankara Hukuk mektebi için de aynen söylenebilir. Bu vak'alar şu noktaların tespiti için kâfidir:

1 — Yüksek mektepler istediğimiz gibi inkşaf yolunda değildir ve seri bir surette tekâmül edecek halde bulunmuyorlar.

2 — yeni yaptığımız yüksek müesseselerde eskisinden farklı olmuyor.

Bu ikinci nokta bize gösteriyor ki yüksek müesseseleri eyileştirmenin ne demek olduğunu, eski müesseseleri aksak yörüten sebebin nelerden ibaret bulunduğunu eyice düşünmeksizin ve bu sebepleri kaldırarak tetbirleri almaksızın yeni müesseseler açtığımız halde bunlar eskisinden farklı olmayacaktır.

Bizde yüksek tahsil müesseselerinden ilk şikâyet, tedris cephesinden geliyor: Müderris ve muallimlerin vakitlerini müesseseye hasretmemelerinden, talebesini istifade ettirmek için lâzım gelen gayreti göstermediklerinden, hatta bir kıs-

mının ehliyetsizliğinden bile açık veya gizli bahasolunmaktadır. Ehliyet meselesinde benim kanaatım şudur: Bu günkü şerait altında bu müesseselerin daha kuvvetli uzuvlardan teşkiline ihtimal yoktur. Mücerret olarak şu zat yerine bu zatı her hangi bir kürsü veya ders için düşünebilirsiniz. Fakat düşündüğümüz zatın eski muallimden daha ehliyetli olduğu ne ile malûmdur?

Bugünkü müderris ve muallimler haricinde yazdıkları eserleriyle ehliyetleri gün gibi aşikâr zatlar yoktur ki kolaylıkla bunları kürsiye davet edebilesiniz. Böyle bir iki zat bulunduğunu farzetseniz bile onlar halen öyle mevkidedirler ki yerlerini müderris ve muallimliğin mütevazı maaşı için bırakmazlar.

Mevcut müderris ve muallimlerden kabil olan istifadeyi temin için her ne bahasına olursa olsun onların harıçtedeki meşgalelerini azaltmak icap eder. Bir kısım müderris ve muallimler vardır ki onlar ilim adamı olmaktan ziyade birer iş adamı haline gelmişlerdir. Bu gibilerin tedrisatından istifade lâzım ise saat başına ücret

Umumî temaşa meselesi:**Temaşa san'atının bugünkü vaziyeti
ve
Sinema karşısındaki zafı**

Asırlarca gerek bedîî, gerek içtimâî pek mühim bir rol oynamış olan "Temaşa,"nın bu son asırda, bilhassa umumî harpten sonra pek derin bir buhrana uğradığı muhakkaktır. Bunda şu ve ya bu tesirlerden ziyade harp sonu adamlarının zevklerinde hasıl olan değişikliklerin müessir olduğunu her şeyden evel tasdik etmemiz lâzımdır. Bu meyanda şu son on sene zarfında sinemanın geçirdiği tekâmül hareketlerinin de tesiri ziyadedir. Hatta "Sinema," için tiyatroyu ta canevinden vurmağa kasetmiş bir rahip gözüyle de bakmak mubalga sayılmamalıdır. Avrupanın en ileri gelen temaşa beldelerinde büyük sinema gösterilen mahallerin asıl tiyatrolardan belki on misli fazla olması bile bunu teyide kâfidir. Halkın umumiyetle sinemaya karşı gösterdiği bu tahalük pek çok tiyatro binalarını da sinema salonları haline sokuyor. Bu cereyan o derece kuvvetli ki bazan en coşkun ve samimî tiyatro direktörleri bile, çaresizlikten ve bu meyanda bilhassa iktisadî vaziyetlerinin pek müşkül bir safhaya girmesinden dolayı adeta kerhen sinemayı kendi bağirlarına kabule mecbur kalıyorlar. Nitekim Pariste ikisene evel Vieux - Golombier (Viyö Kolombiye) tiyatrosunun düçar olduğu buhran bunu ispat eder. Jacques Copeau (Jak Kopo) gibi çok kıymetli bir direktörün delaletiyle sinema artık buraya da yerleşmiştir. Halbuki Vieux - Colombier tiyatrosu bugün bile Fransada olduğu kadar diğer memleketlerde de yeni temaşa san'atının beşiği addedilmektedir. Buna rağmen sinema rakabeti karşısında bu beşik çoktan sarsılmış demektir.

Sinemaya karşı her memlekette bu umumî rağbet neden ileri geliyor? Bu sualin cevabı azçok bir temaşa tarihi olan her diyarda uzun anketlere meydan açtı, münakaşalar yapıldı ve işte bütün bu gürültülerin sonunda

tebarüz eden esaslı nokta da şu oldu. Tiyatro bugünün adamlarına vaktile verdiği aynı zevki veremiyor.

O halde tiyatro ya tamamen değişerek yeni bir şekle bürünmeli, yahut yavaş yavaş silâhını elden bırakmalı. Çünkü asırdide sa'atlar ancak yeni devirlerin ruhuna göre değişmek şartile hayatlarını idame edebilirler. Ve işte sinema bu hükmü teyit eden muhtelif sebepler tahtında bu asrın zevkine ve herşeyde sürat telakkisine pek ziyade uygun taze bir san'at olduğu için tiyatronun üzerinde şimdiden kuvvetli ve müstebit bir hükümdar gibi hakim olmuştur. Umumî harpten sonra tamamiyle sinirli bir bâl alan insanlar artık uzun sözlerden ve mevzuları bin kere tekrarlamış piyeslerden hoşlanmıyorlar. Aynı zamanda, dünyanın vüsatine nazaran bir sahne nihayet pek dar bir kovuktan başka ne olabilir? Halbuki sinema, bir beyaz perde üzerinde sizi bir, azamî bir buçuk saat içinde hakikî hayatınızın aynı şehirde hemen hemen aynı lâvhalar karşısında geçen yeknasak çerçevesinden çıkarıyor ve dünyanın beş kıtasında dolaştırıyor. Hem siz bunu rahat rahat bir koltuğa uzanarak elde edebiliyorsunuz. Hatta Zeplin veya tayyare ile son kutup seyahatini de belki tayyarecilerden daha fazla teferruatını kavriyarak yine o beyaz perdenin üzerinde görebiliyorsunuz. Çünkü siz, koltuğunuzun üzerinde tamamiyle tehlikeden salim bir vaziyette bunları seyre dalmışsınızdır.

Sonra şunu da düşünün ki bugünkü hayat, süratin timsalidir. Cazbandın yüksek musikiyi bastıran madenî gürültüleri, fabrikaların makine sesleri, sporun umumî bir iptila halini alması tayyareler, otomobiller, hasılı herşey sizi sürat telakkisi ye mecburiyeti ile karşılaştırmış ve artık bu asrın hayıhuyuna tamamiyle alışmışsınızdır. Diğer taraftan, radyo vasıtasile mesafelerin

de hükmü kalmamıştır. Meselâ Avrupanın bir ucundan diğer ucundaki sesleri, konserleri, operaları, hatta nutukları dinliyorsunuz. Fennin, terakkinin bu mucizeleri karşısında tiyatronun eski prensipler ve şekiller ile artık tutunabilmesine imkân var mıdır? Bütün gün eskisinden yüz kere fazla yorulan insan dimağları akşam olunca hiç bir yorgunluk istemiyor, sadece dinlenmek, sükûn bulmak istiyor. Ona uzun perde araları, dekor değiştirmeler, v. s. gibi işkenceler şimdi sabırsızlık veriyor. Sinemada ise bunlar da yok. Yalnız bir bilet alacaksınız. Ondan sonra içeri girip yerinize oturdunuz mu, bir an gelecek, ışıklar sönecek ve tatlı bir orkestrenin nağmelerile binbir hayal âlemini karşınızdaki perdede seyredeceksiniz. Bu ne derin bir hazdır ve dimağ için karanlıkta ne derin bir sükûn ve hayale ne geniş bir penceredir. İşte daha böyle tadadı mümkün pekçok sebeplerden dolayı sinema bugün tiyatroya cidden tehlikeli bir rakip kesilmiştir.

Şimdi yarım asır evvele doğru gidelim. Ozaman tiyatro bütün kuvvetile medenî hakim idi.

Herhangi bir memlekette temsil edilecek olan yeni bir eserin umumî provası bütün diğer memleketlerde müthiş bir alâka uyandırır. Adeta Avrupa baştan ayağa kulak kesilirdi. Şimdi ise - en yüksek ve en yeni bir şekilde yazılmış olan pek nadir eserler müstesna - herhangi bir eserin temsili bu derece hararetili bir alâkayı kendi muhitinde bile uyandıramıyor.

O halde buna çare nedir? Edebiyatın en lâyemut eserlerini sinesinde toplamış olan ve asırlarca insan ruhlarına en kudretli bir mürebbî tesiri yapan temaşa, bu gidişle iflas

mı edecektir? Bu sorunun cevabını ancak bugünün temaşa muharrirleri düşünmeli ve ona göre tehlikeye karşı eserlerine verecekleri yeni bir şekil ve yeni bir ruh ile çalışmalıdırlar. Vakiâ böyle mübeşşirler de büsbütün mefkut değildir. İtalyada Pirandello, İngilterede Bernard Shaw, Fransada Henri Senormand gibi mücedditlerin şöhretleri vatanlarının hudutlarını çoktan aşmıştır. Fakat sinemanın bir dev süratle ilerliyen adımları karşısında bunların da tesiri nihayet bir dereceye kadar halkı işgal edebiliyor..

Herhang bir memlekette ciddi bir tiyatrunun yaşayabilmesi için şu üç grup insanların birleşmesi lâzımdır: Direktörler, müellifler, mümessiller... Bugün ise bu üç grup arasında esaslı bir ihtilaf başgöstermiştir. Direktörler ekseriyetle para sıkıntısı içinde ikibüklüm bir haldedirler, en yüksek eseri değil, en fazla para getirebilecek herhangi piyes taslağını tercih ediyorlar. San'atlarına tamamilen hürmetleri olan pek nadir temaşa müelliflerini istisna edersek diğerleri hemen umumiyetle böyle bir tercih karşısında ister istemez şaşılıyor ve sendeliyorlar. O zaman yüksek temaşa eseri kaygusundan ziyade hakim olan esas, bu hayat pahalılığında direktör kadar müellifin de cebini fazla dolduracak olan banknotlardır. Aktörlere gelinee, bunlar da kendilerini en fazla göstere bilecek bir rol aramaktadırlar, yoksa en kıymetli bir temaşa eseri ramaktan fersah fersah uzaktadırlar. Bu suretle adı muharrirler ölmüş sinekler taşıyan karıncalar gibi çoğalıyor ve bu karıncalar taşıdıkları mülevves gıdayı sahnelerle boşaltıyorlar. Neticede ise zevkleri ve dimağları teşviş eden kötü bir temaşa edebiyatı salgın halinde bütün dünya tiyatrolarını istilâ ediyor. Bu hususta ayrı ayrı misaller getirmeğe hacet yok, sadece en basit istatistikler bile bugün meselâ Avrupadaki ekser tiyatrolarda revaç bulan eserlerin, nihayet sahne edebiyatında en kolay ve en basit neviler olan vodvil, revü, operet

gibi şeyler olduğunu sarahetle göstermektedir. Nitekim bizde de ihtimal halkın mühim bir kısmı bundan hoşlanıyor.

Avrupada temaşa bahsı, diğer her türlü san'at şubelerinde olduğu gibi, rastgelenin kolayca ağız açıp söylendiği bir sahâ değildir, fakat ne çare ki orada da en malûmatlı ve bitaraf münekkitler bile hakikî derde lâzımgelen devayı henüz bulup gösteremiyorlar. İhtimal fena eser istilasına karşı esaslı bir mücadele açmak lâzımdır diyeceksiniz. Evet, buna ihtiyaç vardır. Ancak ne vazıkki temaşa san'atı, böyle bir mücadeleye en fazla atılmak mecburiyetinde kaldığı bu anda en az müsallah bulunmaktadır. Basit, kolay nevilere karşı aynı sıklette bir kuvet, hemen hemen yok gibidir. Bilhassa Fransada bu buhran çok hât bir safhaya girmiştir. Münakaşaların, anketlerin devamına bakılırsa oradaki muntazam tiyatroların vaziyeti cidden fena bir haldedir. "Komedi dramatik", tiyatroları ise hemen hemen ortadan kalkmış gibidir. Champs - Elisées (Şanzelize) Atelier (Atelye) Genç Müellifler tiyatrosu v. s. gibi en yeni avangart tiyatroların verdikleri umut bile bir serabı andırmıştır. Çünkü bunlar da muthiş para derdi içindedirler. Masrafa gelince, gittikçe çoğalıyor. Bilhassa vergiler tahammülfersa bir ağırlıktadır. Bu tehlike karşısın'a, yukarıda da söylediğimiz gibi, en ciddi direktörler bile sinemanın parlak tekliflerine mutavaattan geri kalmıyorlar. Hasılı bütün bu şerait içinde tam manasile edebî tiyatro Fransada bile artık yapılamaz bir hâle gelmiştir denilebilir.

Esasen insanların en yüksek ibdat olan san'at, bugün zekâ ve hassasiyetin iki kutpu arasında sallanmaktadır. Bir iki nesil hulya, tasavvuf ve şiirle gıdalanmışsa onlardan sonra gelenler babalarının perestiş ettikleri şeyleri yakıyorlar ve yalnız müspet hakikate, vesikaya, tahlile doğru yürüyorlar. meselâ bir zamanlar Fransada Antoine'ın Theatre Libre (Serbest tiyatro) su, romantik tiyatrunun temayüllerine

ve gayelerine ve bilâhare Alexandre Dumas fil'in fikrî temaşasına karşı - pek tabii olarak mübalagalı bir surette - böyle bir aksülâmel yapmıştı. Bugün ise natüralist tecrübe temaşada artık iflas etmiştir, yani devrini ikmal etmiş bir vaziyettedir. Hakikatı olduğu gibi göstermek isteyen ve hayat safhalarını dilim dilim ortaya koyan bir tecrübenin hitamından sonra fikrî, mizahî, felsefî temaşanın ve nihayet bütün uryanlığı ile tam bir "realizm", in dalgaları da artık sadece bir nevi hâlinde dünkü tiyatrunun eşiklerinde kalmıştır. Artık garp temaşası ve bilhassa Fransız temaşası, umumî harbin vahşetleri, en kanlı, en hakikî faciaları ve bilâhre gelen sulûn her husustaki maddiliği sonunda "realizm", e doymuş bir haldedir. Şimdi ise her ne pahasına olursa olsun, "hakikî", den uzaklaşmak, yalancı fakat ilâhi bir diyarın aziz dumanları ve bulutları içinde yaşamak arzusu hükümandır. Nitekim artık İtalyalı Pirandello ile İngiliz Bernard Shaw (Bernar Şav) in tamamilen zekâyâ hitap eden temaşaları ile bir san'at şeklinin umkuna vasıl olunmuştur. Her şekil ve her prensibin nisbî olduğunu söyleyen ve eserlerinde bir nevi san'at Bernstein'i kesilen dahî Pirandello bile gittikçe etrafındaki merak ve alâkanın zayıfladığını fecaatle hissediyor. Çünkü temaşa sahasına da, diğer bütün içtimâî ve bedîî sahalarda olduğu gibi, tam bir istikrar kalmamıştır. Şevkler, modalar, itiyatlar hergün değişiyor ve bütün bu değişen şeyler içinde tiyatrunun devamlı bir şekilde istihâleden istihaleye yürümesi lâzımgeliyor. İşte meselenin en müşkül ciheti de burasıdır. Bu şerait içinde yarının tiyatrosunda hangi eserler muzaffer olabilir?.. Bu hususta peygamberlik etmek doğru değildir. Ancak, bazı alâim ve temayüller göz önünde tutulursa denebilir ki:

Yarınki temaşada muzafferiyet, daha az zeki ve mütefekkirane, daha az ince fakat daha çok hissî ve kalbimize dimağımızdan ziyade heyecan verebilecek bir san'ata doğru teveccüh edecektir.

Halit Fâhri